

Raně středověké hroby v Předboji, okr. Praha-východ

Lucia Mattiello – Michal Lutovský – Hana Kašparová

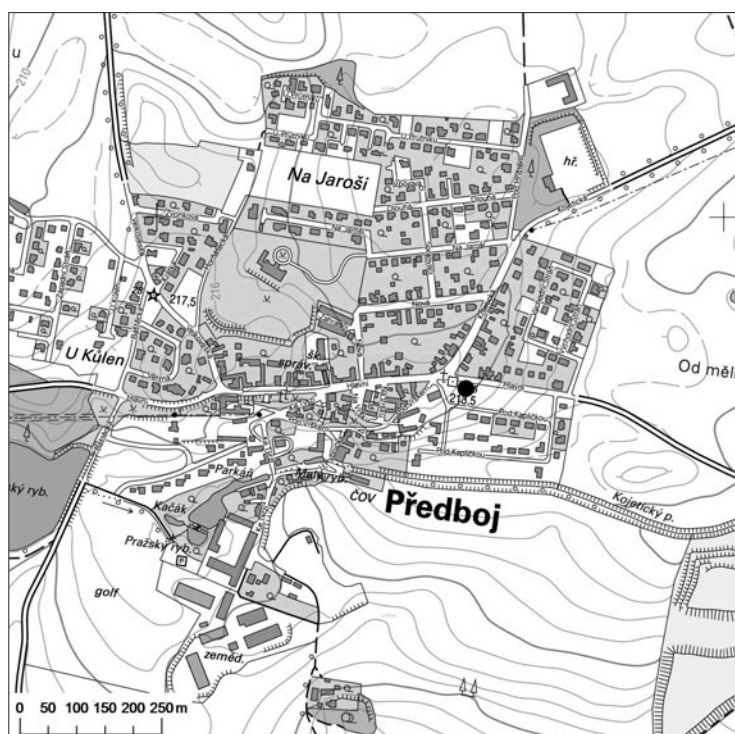
ÚVOD A LOKALIZACE

V létě 2018 probíhala v Předboji (okr. Praha-východ) úprava terénu před stavbou rodinného domu. Archeologové byli povoláni stavbyvedoucím ve chvíli, kdy bagr upravující svah u kapličky narušil kostrový hrob a ze lžice se začaly sypat lidské kosti. Po přivolání na místo byl zdokumentován zbytek narušené hrobové jámy. Následná skrývka provedená již pod odborným dohledem spoluautorky článku odhalila další dva hroby.

Lokalita se nachází na parcele č. 63/14 ve východní části obce Předboj, v prostoru mezi ulicemi Hlavní a Pod kapličkou, asi 20 m JV od barokní výklenkové kapličky z počátku 18. století (*obr. 1 a 2*). Leží v nadmořské výšce 222 m na mírném jihovýchodním svahu sklánějícím se ke Kojetickému potoku, který protéká o 160 m jižněji a 20 m níže.

POPIS NÁLEZOVÉ SITUACE, OBJEKTŮ A NÁLEZŮ

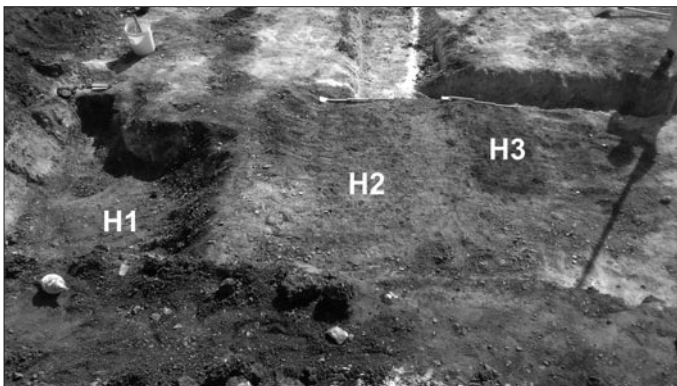
Před vlastní stavbou domu probíhaly na ploše terénní úpravy, především zarovnání parcely do roviny. Při odtěžení menší části svahu klesajícího jihovýchodně od kapličky byly narušeny kostrové hroby. Po příjezdu na místo bylo možno dokumentovat již pouze část hrobové jámy (jam?) se zbytky dolních končetin dvou jedinců. Ukázalo se, že jde o dva hroby (hrob H1a a H1b) umístěné nad sebou. Hrob H1a se nacházel blízko povrchu a obsahoval zbytky dolních končetin juvenilního jedince; nejspíše byl již dříve poničen orbou, protože se zbylé kosti nenašly ani na hromadě vedle vybagrované jámy. Pod hrobem H1a byla o 16 cm hlouběji nalezena další kostra v hrobě H1b. Další dva hroby (H2 a H3) byly odkryty jižněji (*obr. 3*). Hroby byly orientovány ve směru Z-V (s mírnou odchylkou k SZ-JV), s pohřby shodně hlavou k západu a byly uspořádány v pravidelné řadě poledníkového směru.

Obr. 1. Předboj, okr. Praha-východ. Poloha pohřebiště v rámci obce. Podklad: cuzk.cz
Vlevo: poloha lokality na mapě Čech.

Obr. 2. Předboj, okr. Praha-východ. Zvýrazněné umístění objevených hrobů. Podklad: cuzk.cz.

Obr. 3. Předboj, okr. Praha-východ. Vlevo porušený hrob H1, vpravo od něj hroby H2 a H3 po skrývce ornice. Foto L. Mattiello.

Hrob H1a (obr. 4)

Rozměry: Z objektu se po narušení bagrem zachovalo asi 50 cm východní části hrobu; šířka 45 cm; zaznamenaná hloubka 5–10 cm.

Popis: Šířka hrobové jámy byla 85 cm. Šlo však o kombinaci zásypu staršího hrobu H1b a mladšího, uloženého částečně nad ním. Obrisy hrobu H1a nebyly proto jasně rozpoznatelné. Zbytek hrobu byl odtěžen. Na dochovaném povrchu se nacházela levá dolní končetina juvenilního jedince (viz Příloha). Pod kostmi byly zjištěny zbytky dřeva.

Výplň: Černošedá hlinitopísčítá s výraznou příměsí vápence.

Hrob H1b (obr. 4; 7:1)

Rozměry: Z objektu se po narušení bagrem zachovalo 70 cm východní části hrobu; šířka hrobové jámy v horní části 50 cm, u dna 35 cm; zaznamenaná hloubka 45 cm.

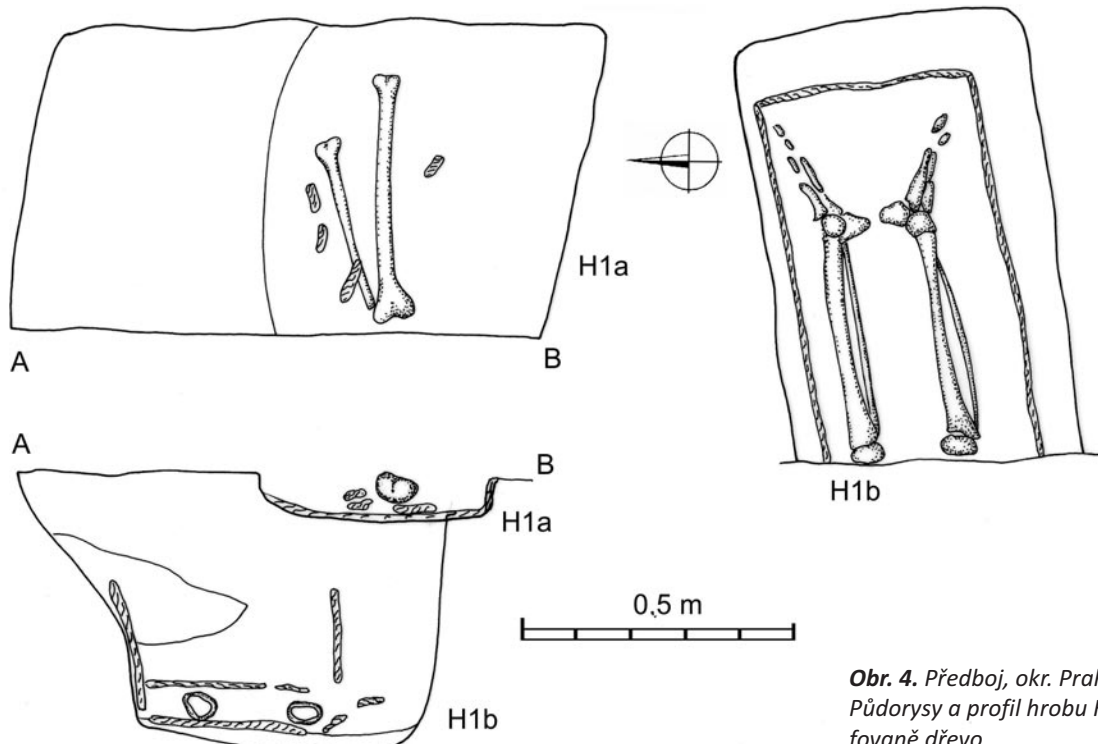
Popis: Obdélníková jáma s mírně sešikmenými stěnami s kostmi dolních končetin dospělého muže (viz Příloha). Po stranách, na dně i nad kostmi byly nalezeny zbytky dřeva. Dřevo bylo tak zachovalé, že bylo možno dovodit tvar, šířku (35 cm) i výšku (23 cm) původního dřevěného obložení (schránky?). Zbytek skeletu byl dohledán na hromadě vedle vybagrované jámy.

Výplň: Šedohnědá hlinitopísčítá s výraznou příměsí vápence.

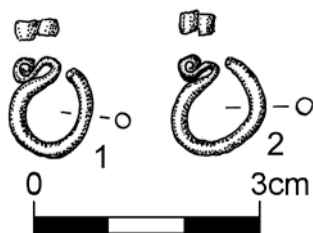
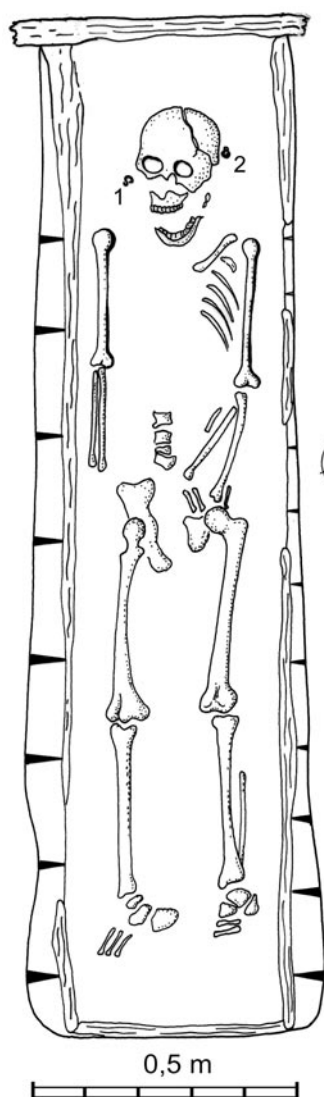
Hrob H2 (obr. 5; 7:2–5)

Rozměry: 50 × 190 cm, u dna 40 × 190 cm, hloubka 28 cm po skrývce.

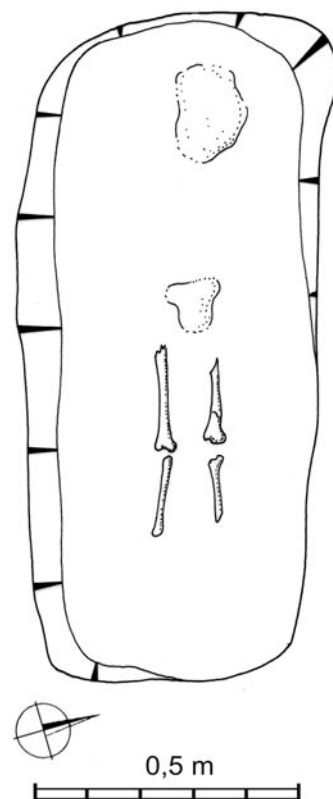
Popis: Obdélníková jáma s mírně sešikmenými stěnami s kostrou ženy ve věku 25–35 let (viz Příloha) v natažené poloze na zádech hlavou

Obr. 4. Předboj, okr. Praha-východ. Půdorysy a profil hrobu H1a/b. Šrafované dřevo.

Obr. 5. Předboj, okr. Praha-východ. Hrob H2. Vlevo půdorys hrobu s polohou záušnic (1, 2). Nahoře esovité záušnice. Kresba I. Vajglová

Obr. 6. Předboj, okr. Praha-východ. Hrob H3.

k západu. Po obou stranách lebky bylo nalezeno po jedné esovité záušnici. Na všech stranách hrobové jámy nalezeny zbytky dřeva, tj. po obou stranách podél těla, na obou kratších stranách u hlavy a v nohách, nad tělem i pod tělem na dně hrobu. Na kratší stěně u hlavy prkno přesahovalo na obou stranách o 6 cm přes prkna umístěná podél těla (obr. 7:4), zřejmě tedy nemusí jít o schránku, ale o obložení jednotlivými prkny. V místech za hlavou bylo obložení zesíleno (obr. 7:3,5).

Výplň: Hnědošedá hlinitopísčítá s příměsí vápence.

Popis záušnic: 1. Esovitá záušnice; slitina barevných kovů; průměr 14 × 12 mm, síla drátu 2 mm, šířka roztepaní esovitého zakončení 3,7 mm (obr. 5:2). 2. Esovitá záušnice; slitina barevných kovů; průměr 11 × 12,6 mm (oproti předchozí mírně zdeformovaná, původní velikost mohla být víceméně shodná), síla drátu 2 mm, šířka roztepaní esovitého zakončení 3,7 mm (obr. 5:1).

Hrob H3 (obr. 6)

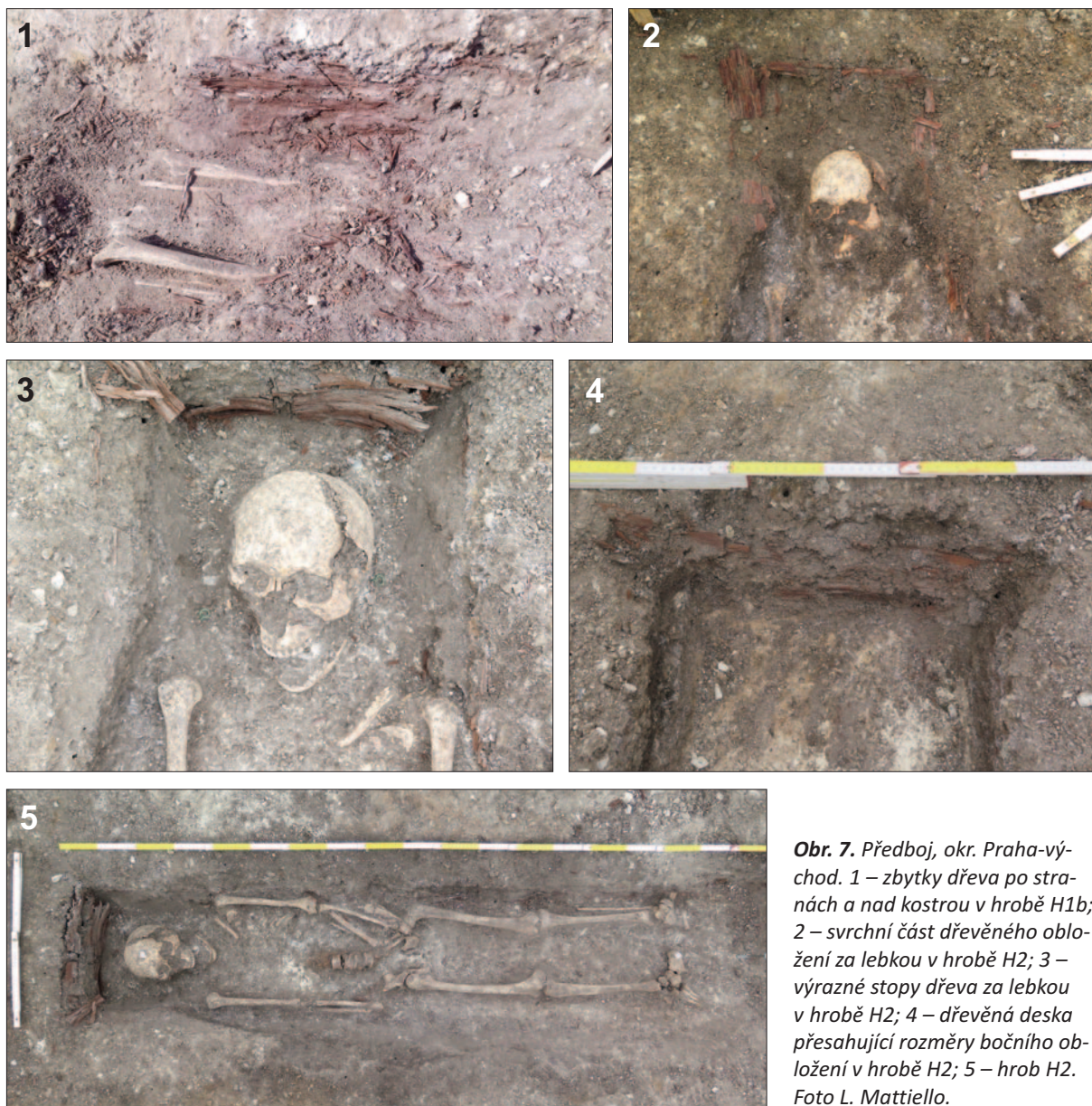
Rozměry: 55 × 125 cm, u dna 45 × 125 cm, hloubka 3–10 cm.

Popis: Obdélníková jáma s mírně sešikmenými stěnami s kostrou asi 5letého dítěte (viz Příloha) v natažené poloze na zádech hlavou k západu. Kostra byla téměř celá strávená. Dochovaly se pouze dolní končetiny. V tomto hrobě se zbytky dřeva nenalezly.

Výplň: Hnědošedá hlinitopísčítá s příměsí vápence.

POHŘEBNÍ RITUS A DATOVÁNÍ

V Předboji byly prozkoumány celkem tři hroby se čtyřmi jedinci, v jednom případě šlo nejspíše o dva pohřby do jedné hrobové jámy (hrob H1a/b). Hroby ležely blízko sebe, bezesporu lze uvažovat o části poměrně kompaktní řady severojižního směru. Obdélné hrobové jámy měly výraznou dřevěnou úpravu. Především se to týká obou hrobů dospělých jedinců – muže v hrobě H1b a ženy v hrobě H2 (obr. 7), výrazné stopy dřeva byly ale zaregistrovány i pod orbou poničenou kostrou svrchního hrobu H1a. Absence dřeva v dětském hrobě H3 ovšem ukazuje, že nešlo o jednotně uplatňovaný zvyk. Výjimečně dobře dochované dřevěné obložení v hrobech H1b a H2 dokládá kompletní obložení, případně i existenci uzavřené schránky. Přechýlující deska za hlavou ženy v hrobě H2 (obr. 7:4) může ukazovat spíše na obložení nežli na kompaktní schránku. Pozorování na profilu narušeného hrobu H1 (obr. 4) dovoluje u spodního hrobu uvažovat o původní poloze desky/víka výše nad tělem a jejím dodatečném poklesnutí až těsně nad tělo.

Obr. 7. Předboj, okr. Praha-východ. 1 – zbytky dřeva po stranách a nad kostrou v hrobě H1b; 2 – svrchní část dřevěného obložení za lebkou v hrobě H2; 3 – výrazné stopy dřeva za lebkou v hrobě H2; 4 – dřevěná deska přesahující rozměry bočního obložení v hrobě H2; 5 – hrob H2. Foto L. Mattiello.

Ačkoli se se stopami dřevěné úpravy hrobů setkáváme na raně středověkých pohřebištích poměrně často, v Předboji je úroveň jeho dochování poměrně výjimečná. Důvodem je patrně spíše silně vápnitý charakter podloží nežli masivnost použitých dřevěných prvků.

Na dně hrobových jam ležely kostry ve shodné, v raném středověku absolutně převažující orientaci západ-východ, hlavou k západu; mírná odchylka ke směru SZ-JV mohla být způsobena sklonem původního terénu, tedy umístěním hrobů kolmo na mírný, k jihovýchodu skloněný svah. Kompletní skelet obsahoval pouze hrob H2, v něm pohřbená žena měla ruce uložené podél těla, případně levou ruku původně směřující do klína (zaznamenaná malá odchylka může být výsledkem tafonomických procesů). Uložení dvou pohřbů do jedné jámy ve vertikálním směru, aniž by přitom došlo k porušení staršího pohřbu, je jev sice doložený vzácně, přesto se s ním na soudobých pohřebištích setkáváme (podrobněji *Lutovský – Špaček 2020 v tisku*). Nejspíše jde o hroby lidí s rodinnými vazbami (velmi často jde o pohřby dospělých a dětí), bez příslušných analýz zůstává ovšem toto vysvětlení pouze pravděpodobnou hypotézou. Pokud hroby nejsou současné, jde zároveň o doklad existence vnějšího vyznačení hrobu.

Archeologicky doložitelnou výbavu se podařilo získat pouze z hrobu H2. Žena v něm pohřbená měla po obou stranách lebky po jedné drobné esovitě záušnici ze slitiny barevných kovů. Oba shodné předměty (*obr. 5:1,2*) byly zhotoveny z drátu o síle 2 mm, nejmenší měřitelný rozměr (u mírně deformované záušnice) je 11 mm, největší 14 mm. Patří tedy k velmi drobným okrasám tohoto typu; v rámci po-

sledního třídění (Tomková 2005, 266–272; mírně modifikováno Tomková a kol. 2019 v tisku) je lze zařadit pod nejmenší exempláře, do skupiny M1 s průměrem nepřesahujícím ani v jednom rozměru 15 mm. Patří bezpochyby do počátečních fází vývoje tohoto typického šperku mladších fází raného středověku (podrobně Štefan 2010), jednoznačné časové ukotvení jeho výroby, natož uložení do hrobu, nelze ale omezit užším intervalem než je 10. století. Pokusy o přesnější chronologické zařazení plynoucí kupříkladu ze silnějšího drátku, který nemusí ukazovat na nejstarší horizont esovitých záušnic z prvních decenií 10. věku, by byly spíše spekulací.

ZÁVĚR

Přes relativně malý výsek v podobě tří hrobů lze závěrem konstatovat, že se v Předboji podařilo zachytit a částečně zdokumentovat dosud neznámé řadové pohřebiště, přičemž zachycené hroby lze s jistotou datovat do 10. století. Jde o jeden z mnoha raně středověkých hřbitovů a hřbitůvků rozestých v úrodné rovině mezi dolním tokem Vltavy a Labem, známých z téměř každého okolního katastru (cf. Sláma 1977, na různých místech). Většinou jde o starší výzkumy s minimem dochovaných informací, nejbližší zkoumané a lépe dokumentované pohřebiště leželo v asi 2 km vzdálené Bašti, publikováno bylo ovšem dosud jen částečně (Skružný 1980).

PŘÍLOHA

Antropologické zpracování

Hana Kašparová

Kosterní soubor z lokality Předboj zahrnoval celkem čtyři jedince ze tří objektů, u kterých bylo provedeno základní antropologické zpracování, které zahrnuje identifikaci kosterních elementů a jejich zanesení do kresebného protokolu, kategoriální hodnocení zachovalosti, odhad antropologických parametrů (věk, pohlaví, výška postavy), hodnocení zdravotního stavu a popis případných zajímavostí. Antropologické hodnocení bylo limitováno zachovalostí kosterních elementů. Kostí byly často ve fragmentárním stavu a jejich povrch byl deformován v důsledku působení tafonomických procesů.

Hrob H1, spodní kostra č. 1 (H1b)

Kostí z objektu H1 a sběru z hromady patřily dvěma jedincům. Jednalo se o pozůstatky dospělého jedince (kostra č. 1) a pozůstatky jedince juvenilního (kostra č. 2). Částečně byly kosti pomíchány a bylo třeba je roztřídit na základě věku, zachovalosti, barvy a jiných pozorování.

Kostra č. 1 je zachována z velké části (obr. 8a), ale kosti jsou ve fragmentárním stavu. Dochované kosterní elementy a jejich špatná zachovalost neumožnily přesnější odhad věku. S přihlédnutím k patologickým změnám na kostře (viz níže) se přikláníme k tomu, že šlo o dospělého jedince staršího věku.

Pohlaví jedince bylo na základě morfoskopické metody hodnocení pánevní kosti odhadnuto jako mužské (Brůžek 2002). Odhadnutá výška postavy je $153 \pm 3,2$ cm (Ruff et al. 2012).

Na kostech tohoto jedince byly zaznamenány četné osteoartritické změny, a to zejména v oblasti páteře a kloubního spojení pánevních kostí s kostí křížovou. Na zubech dolní čelisti byl výrazný obrus. Dále byl na zubech zaznamenán výrazný zubní kámen a alveolární resorpce (úbytek či vymizení zubního lůžka) v oblasti M2 a M3 a částečně i M1, jakožto důsledek parodontitidy.

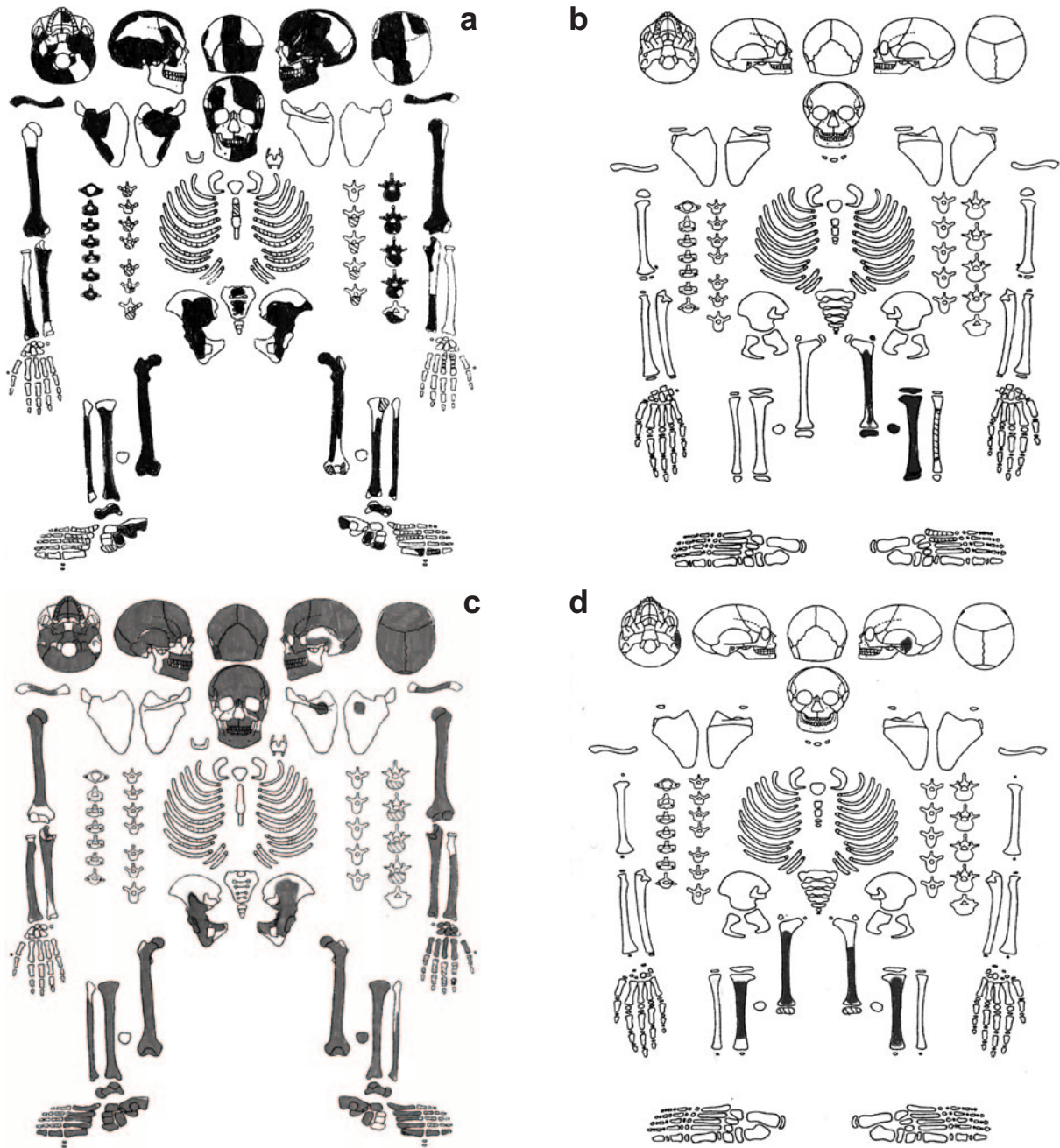
Hrob H1, svrchní kostra č. 2 (H1a)

Z kostí druhého jedince z objektu H1 (kostra č. 2) bylo zachováno jen několik kostí a fragmentů levé dolní končetiny (obr. 8b). Na základě stavu osifikace dlouhých kostí se jedná o kostru nedospělého jedince juvenilního věku (15–18 let).

Hrob H2

Z hrobu H2 pocházela kostra dospělého jedince (kostra č. 3). Kostra je z velké části zachována (obr. 8c), ale povrch kostí je částečně deformován. Přítomna je většina kostí lebky, horních a dolních končetin. Žebra a páteř jsou zastoupeny jen v několika zlomcích. Dochované kosterní elementy neumožnily příliš přesný odhad věku. Jediná možnost byla odhadnout přibližný věk na základě obrusu zubů. Je třeba poznamenat, že takovýto odhad je velmi přibližný. Na obrus zubu může mít výrazný vliv i způsob stravování. Pro odhad byla použita metoda zkoumající opotřebení zubů na horní a dolní čelisti (Lovejoy 1985). Na základě této metody vyšel věk dožití jedince v intervalu 24–35 let. Jde tedy spíše o mladšího jedince.

Na základě hodnocení znaků na lebce bylo pohlaví jedince odhadnuto jako ženské (Ferembach – Schwidetzky – Stloukal 1980). Odhadnutá výška postavy je $151 \pm 2,9$ cm (Ruff et al. 2012). Na zubech byly zjištěny zubní kazy a na obratlích tzv. Schmorlovy uzly.

Obr. 8. Předboj, okr. Praha-východ. Kresebné protokoly zachovalosti koster: a – hrob H1, kostra 1; b – hrob H1, kostra 2; c – hrob H2, kostra 3; d – hrob H3, kostra 4.

Hrob H3

Kostra č. 4 (hrob H3) se zachovala jen ve velmi fragmentárním stavu (obr. 8:d). Přítomno bylo jen několik drobných zlomků lebky, zuby a zlomky kostí dolních končetin. Na základě stavu mineralizace a erupce zubů byl věk nedospělého jedince odhadnut na 5 let \pm 16 měsíců (Ubelaker 1989).

Závěr

Z narušeného hrobu H1a/b pocházely pozůstatky dvou jedinců. První jedinec (kostra č. 1) byl podle antropologického zhodnocení muž staršího věku o výšce $153 \pm 3,2$ cm. Na kostře byly pozorovány četné osteoartritické změny a výrazný zubní obrus. Druhý jedinec z hrobu H1 (kostra č. 2) byl nedospělý jedinec juvenilního věku (15–18 let). V hrobě H2 ležela kostra dospělého jedince, pravděpodobně ženy mladšího věku (24–35 let) o výšce $151 \pm 2,9$ cm. Na zubech byly zjištěny zubní kazy a na obratlích tzv. Schmorlovy uzly. Kostra z hrobu H3 patřila nedospělému jedinci, jehož věk dožití byl odhadnut na 5 let \pm 16 měsíců.

LITERATURA

- Brůžek, J. 2002: A method for visual determination of sex, using the human hip bone, *American Journal of Physical Anthropology* 117, 157–168.
- Ferembach, D. – Schwidetzky, I. – Stloukal, M. 1980: Recommendations for age and sex diagnosis of skeletons, *Journal of Human Evolution* 9, 517–549.
- Lovejoy, C. O. 1985: Dental wear in the Libben population: Its pattern and role in the determination of adult skeletal age at death, *American Journal of Physical Anthropology* 68, 47–56.
- Lutovský, M. – Špaček, J. 2020: Raně středověké pohřebiště v Zelenči, okr. Praha-východ. *Archeologie ve středních Čechách – Supplementum* 1. Praha. V tisku.
- Ruff, C. et al. 2012: Stature and body mass estimation from skeletal remains in the European holocene, *American Journal of Physical Anthropology* 148, 601–617.
- Skružný, L. 1980: K některým zvláštnostem pohřebního ritu na slovanském pohřebišti v obci Bášť (o. Praha-východ). In: Dostál, B. – Vignatiová, J. (eds.), *Slované 6.–10. století. Sborník referátů ze symposia Břeclav-Pohansko 1978*. Brno, 211–220.
- Sláma, J. 1977: *Mittelböhmen im frühen Mittelalter I. Katalog der Grabfunde*. Praehistorica 5. Praha.
- Štefan, I. 2010: Příspěvek k chronologii a výpovědním možnostem esovitých záušnic, *Studia Mediaevalia Pragensia* 9, 171–205.
- Tomková, K. 2005: Hmotná kultura raně středověkých pohřebišť Pražského hradu a jeho předpolí. In: Tomková, K. (ed.), *Pohřbívání na Pražském hradě a jeho předpolích. Díl I.1. Castrum Pragense* 7. Praha, 217–304.
- Tomková, K. a kol. 2019: *Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů. Pohřebiště. Díl II*. Praha, v tisku.
- Ubelaker, D. H. 1989: *Human skeletal remains*. 2nd Ed. Washington, D. C.

Early medieval graves at Předboj, Prague-East District

Three graves in total were unearthed during a rescue excavation. Grave no. 1 was heavily damaged by construction activities and contained two burials – of an adult man (1b) and of a juvenile individual (1a) who was buried above. Grave no. 2 contained the remains of an adult woman who was buried with her bronze S-shaped temple rings. Grave no. 3 contained the remains of an about 5-year-old child. Remnants of wooden structures were preserved in the graves of both adult individuals – the pits were probably completely wood-panelled or contained sealed containers/coffins. The S-shaped temple rings date part of the cemetery to the 10th century.

(English by Jan Machula)

Fig. 1.–2. Location of the cemetery.

Fig. 3. Left – disturbed grave pit H1, graves H2 and H3 after soil stripping are visible to the right of it.

Fig. 4. Ground plans and the profile of grave H1a/b.

Fig. 5. Grave H2 containing S-shaped temple rings.

Fig. 6. Grave H3.

Fig. 7. 1 – wood remains along the sides and above the skeleton in grave H1b; 2 – upper part of wood-panelling behind the skeleton in grave H2; 3 – prominent traces of wood behind the skeleton in grave H2; 4 – wood board exceeding the size of side panelling in grave H2; 5 – grave H2.

Fig. 8. Drawing records showing the degree of preservation of skeletons.

Lucia Mattiello, Ústav archeologické památkové péče středních Čech, Nad Olšínami 3/448, 100 00 Praha 10
lucia.mattiello@uappsc.cz

Michal Lutovský, Ústav archeologické památkové péče středních Čech, Nad Olšínami 3/448, 100 00 Praha 10
michal.lutovsky@uappsc.cz

Hana Kašparová, Bellušova 1805/9, 155 00 Praha 13
hannule@volny.cz
